

પં. કેસર-કૃત સ્તવન

સં. રસીલા કડીઆ

પ્રસ્તુત સ્તવનની નકલ લા.દ. ભા.વિદ્યામંદિર, અમદાવાદના ટૂટક પુસ્તક પરથી કરી છે. તે સારી સ્થિતિમાં છે. પત્ર-૧ છે.

સૌરાષ્ટ્રના હાલાર દેશમાં એટલે જામનગર પાસે આવેલા ભાળવડનગરમાં શ્રીઆદીશ્વર જિનેશ્વરની પ્રતિષ્ઠાના પ્રસંગને અનુલક્ષીને આ કૃતિની રચના થયેલ છે. પોતાના ભાઈની વિનંતિને ધ્યાનમાં લઈને પંડિત કેસરે આ સ્તવનની પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવ વખતે રચના કરી છે.

આ પ્રતિષ્ઠામહોત્સવ તપાગચ્છના નાયક શ્રી ક્ષિમાસૂરિજી, એમની પાટે શોભતા શ્રી દયાસૂરિ તથા પંડિતોમાં શિરોમણિ (સેહરા-કલગી) સમા શ્રી હેમસાગર તથા પંડિત કેસરની નિશ્રામાં ઉજવાયેલ છે.

સં. ૧૭૯૫માં વૈશાખ વદ પાંચમના રોજ શ્રી સંઘ દ્વારા નિર્મિત જિનાલયમાં શ્રી આદીશ્વર જિનેશ્વરની સ્થાપના કરી અને તે નિમિત્તે જે પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવ થયો તેમાં સ્નાત્રમહોત્સવ થયો, બહુવિધ સંઘોને આમંત્રી સ્વામિવાત્સલ્ય થયું, ભગવાનની અતિ સુંદર આંગી રચાઈ તથા સુંદર ગીતો ગવાયાં અને ઘણી જ પ્રભાવના થઈ.

આ સમયે જાદવકુળના રાજા રણમલ રાજ્ય કરતા હતા. વઢી, આ મહોત્સવમાં મં. કાનજી પંચાઅળ, મં. વલભજી ડુંગર, મં. ડુંગરસુત તથા મં. હદુ સુતે અનેક પ્રકારે સારો એવો લાભ લીધો હોવાનો ઉલ્લેખ પણ મળે છે.

આમ પ્રસ્તુત સ્તવનમાં ભાળવડનગરના જિનાલયની પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવની તે સમયના રાજા અને મંત્રીઓની પ્રતિષ્ઠા સંવતની તથા તપાગચ્છના શ્રી ક્ષિમાવિજયની પાટ પરંપરાની અમૂલ્ય ઐતિહાસિક સામગ્રી સાંપડે છે.

—X—

સ્તવન

નળદલની દેસી

સરસતી સામનિ વીનવુ, સદુરુ લાગુ પાઝ- ભવિયળ:

હલાર દેસ મનભાવતો, ભાળવડનગર સૂઝ થાઝ ॥૧॥ ૫૦

सेवो रे मरुदेवीनंदन, पातीक दूरे जाय भ०
 श्री संघे हरखे करी, कीधो जीनप्रासाद
 त्रीलोकदीपक देहरो, जात्रा करो सूखसंवाद ॥२॥ भ०पा०
 प्रतीमा थापना ते करे, उछव हरख अपार ल०
 वृषभ लांछन पाअ सोलतो, रीषभ जीणंद सूखकार भ० ॥३॥पा०
 मं. कानजी पंचाअण ते सही, कीधो सफल अवतार भ०
 मं. वलभजी डु(डुं)गर ते वलि, लाहो लीधो सूखकार भ० से० ॥४॥पा०
 मं. डु(डुं)गर सूत लाल ए, धरम तणा कीधा काज, भ०
 मं. हदुसूत जगे सही, एणे पुण्य क(के)री बांधी पाज. ॥५॥ भ०
 प्रभावना उछव अति घणा, गाअे गीत सू रंग भ०
 सनात्र मोछव ते करी, कीधी प्रतिष्ठा सूचंग भ० ॥६॥ से० पा०
 सामि रे वछल बहुविध संघ सअल सुजाण भ०
 मनना मनोरथ सवि फल्या, हुआ ते कोड कल्याण भ० से० ॥७॥ पा०
 आंगि रचि मन उछळे, सीधा वंछित काज
 धन ते वेला ते घडी, पबासण बेठा जीनराज. भ० से० ॥८॥ पा०
 सवंत सतर पंचाणुअे वैशाख विद पांचम जेह भ०
 संघ सहु मन हरखीओ, सफल दिवस मुझ ओह भ० से० ॥९॥ पा०
 राज्य करे रणमल राजउ, जाडव तणे अधिकरा
 भाणवडनगर ते छाहिओ, वड जीम साखे वीसतार भ०से० ॥१०॥पा०
 तपगछ नाअक गुणभरो, श्री विजय क्षिमा गणधार भ०
 तस पाटे प्रतपे सदा, विजय दयासूरी सूखकार भ०से० ॥११॥ पा०
 पंडित माहे सेहरो, हेमसागर सूखकार
 पंडित केसर सूखवरु, भ्राता जअवंत जअकार भ०से० ॥१२॥ पा०

तस भ्राता ईम विनवे, तवन रचो मन उलास ल०

आदि जिणेसर नरखता, मोजी सफल फली आस भ०से० ॥१३॥ पा०

इति तवन संपूर्ण ।

कृष्ण-बलभद्र गीत

प्रस्तुत गीतनी नकल ला.द.भा.विद्या मंदिर, अमदावादन त्रूटक पुस्तक परथी करी छे. ते सारी स्थितिमां छे.

प्रस्तुत कृतिना कर्ताअे पोतानुं नाम के रचना संवतनो उल्लेख कर्यो नथी. भाषा अने लेखन परथी कृति १९मा शतकनी कही शकाय.

‘अनुसन्धान-२३’मां आ पहेलां ‘बलभद्रनी सज्झाय प्रगट थई हती ते ज कथावस्तुने अति विस्तृतपणे तथा बलभद्रमुनिना वैराग्यनुं कारण विगते जणावी रचना करी छे. दुहा तथा चाल (चोपाई) बद्ध आ रचना खरे ज, वांचवी गमे तेवी छे.

अघरा शब्दोनी यादी

हूँती - मांथी
आहेडी - शिकारी
सिंहार - संहार
कुलखंपण - कुलमां कलंक
सूरे - शूराअे
वहिलो - वहेलो
शिल्हा - शिला / पथ्थर
विणसण - विनाश
दुयारी - द्वारे
वरासे - बदले
असराल - घणो
पदम - एक प्रकारनुं चिह्न

त्रिषा - तृषा, तरस
करडीने - कणसीने
वनह - वनमां
घाय - घा
खंधोले - खभा उपर
शेवा - सेवा
वेलू - रेती
बावना चंदन - चंदननी उत्तम जात
कूया - कूवा
सूत्रकार - सुथार
योडी - जोडी

कृष्ण बलभद्र गीत

श्री गुरुभ्यो नमः

दुहा

द्वारिका हूँती नीकल्या, एक दिवस दोय भाय
त्रिषा उपनी कृष्णने, बलभद्र पांणी पाय ॥१॥

राग सोरठा

जई लावे बलभद्र नीर, तुमे थाओ साहसधीर
पोढी वृक्ष शीतल छाया, करमांणी कोमल काया ॥२॥
ओहेडी जराकुमार तिहां, खेले वनह मझारि
कृष्ण पाओ पदम ज दीठो, जाणे कर सावज बेठो ॥३॥
लेइ धनुष ने करीय प्रमाण, षां(खां)चीने मुक्यो बाण
कृष्ण पाओ पदम ज लागो, करडीने कांनड जाग्यो ॥४॥
जइ जोवे जराकुमार, तुने करसैं बंधव सिंहार.
माहरा हाथनो बाण ज लेजे, पांडवनें संदेशो कहेजे.
तिहाथी चाल्यो जराकुमार, करतो अति दुक्ख अपार ॥५॥
हुं कलषं(ख)पण थयो बाल, श्रीकृष्णनो पोहतो काल
यादवकुला हूता अनेक, तेमांथी तूहि ज एक ? ॥६॥

दुहा

बलभद्र जल लेइ आवीओ, बंधव सूतो देखि.
किम जगावूं नीद्रमों, इम चितवे विशेषि ॥७॥

ढाल

इम चितवी बलभद्र बेठो, मुज बंधव हजीय न ऊठ्यो
मुझने थई घणी वार, नवि जागे कांनकुमार ॥८॥

बोलावे सुललित वाणी, नवि बोले सारंगपाणि
 जब मुख ऊघाडी जोवें, साद करीने सरलें रोवें ॥९॥
 बोल बोल ते(ने) माहरा भाई, बंधवनें रह्यो गल लाई
 पगे दीठो लागो घाय, किंणे सूरें हण्यो वन माय ॥१०॥
 बांहि झालीने बेंठो कीधो, उपाडी पंधोले लीधो
 तिहांथी चाल्यो वनह मझारि, श्रीकृष्णनो दुख अपार ॥११॥
 हूं वहिलो नीर न लायो, तिणिं कारणें खरो रे रीसायो
 हवे बोलो कृष्ण कृपा करी मोरी, हूं शेवा चूको तमारी ॥१२॥
 बहू वयण प्रकासी बोले, तोही बंधव बोल न बोलें,
 विलखांणो वदन विमासी, कुण कुबुद्धि थई वनवासी ॥१३॥
 दुख दीधा यादव वीर, मधु माखण गालण धीर
 देवता य उपाय करावें, शिल्हा ऊपरि पोयण वावें ॥१४॥

दुहा

शिल्हा उपरि पोयणी, किम उगसैं गमार
 मूओ मडो जो जीवसों, तो उगसैं अपार ॥१५॥

चालि

इम चिंती मनमें जाणी, एक वेलू पीलावें घांणी
 तूं मूरिख जोइ विमासी, आ वेलू केम पीलासी ? ॥१६॥
 मूओ मडो जो जीवें तो, तेल बलें एणे दीवें
 बोलाव्यो त्रटकी बोलें, बलभद्र पड्यो डमडोलें ॥१७॥
 जब विणसण लागी काया, तव बलभद्रे छांडी माया.
 बावना चंदन सूकड लीधां, संसार तणा कारज कीधां ॥१८॥
 जीव जोईनें विमासी जोई, धर्म विना सगो नहीं कोइ
 जइ वंछा नेमकुमार, तिहां संयम लीधो सार ॥१९॥

गुरुनें मुखि तप जप लीधो, मासखमणनो पारणो कीधो
पारणानो दिवस ते आवें, साधु गोचरीइं सिधावें ॥२०॥

तिहांथी चाल्यो नगर दुयारी, कूया कं(कां)ठे ऊभी घणी नारी ॥२१॥

दुहा

कूया कांठे कामिनी, रूप निहाले जोइ
घडा वरासैं पुत्र पास्यो, मुनीवर दीठो तेह ॥२२॥

चालि

ऋषि देखीने मनमें चित्यो, हुं तो कर्म घणें अति भेट्यो
आंखडलिउं अति सारी, मुझ रूप निहालें अति भारी ॥२३॥

नवि पेंसु नगर दुयारी, भिक्षा लिउं वनह मझारी,
सुत्तकार एक विहरावें, तिहां मृगलो भावना भावें ॥२४॥

दुहा

भावना भावें मृगलो, नयणे नीर झरंत,
मुनी विहरावत कर करी, जो हूं माणस हूंत ॥२५॥

चालि

वली जो हूं माणस हूंत, जीवदया जतन करंत,
मुझ मिलतो शुद्ध अणगार, तो विहरावत पात्र बिच्यार ॥२६॥

इम चितें छें तिणे काल, तिहां वायो असराल,
अधकापी भागी डालि तिहां पोहतो त्रिहूनों काल ॥२७॥

सुत्रकारें दांन ज दीधो, बलभद्र तप जप कीधो
मृगले तिहां भावना भावी, पांचमा देवलोक तणा सुख पावी ॥२८॥

ए त्रिहूं प्रकारे धर्म ज कीधो, पांचमा देवलोक तणो सुख लीधो
कर जोडी कवि इम बोलें, धर्म विना सगो कोई नहीं तोले ॥२९॥

—X—

(નોંધ : આ ‘કૃષ્ણ બલભદ્ર ગીત’ને આ અંકમાં પ્રકાશિત ‘સાલિંગ વિરચિત શ્રીબલભદ્રઋષિ સંજ્ઞાય’ની સાથે સરખાવી જોવા જેવું છે. બન્ને એક જ રચનાનાં નોંધો નોંધો રૂપે જણાય છે. ‘સાલિંગ’નામક કવિની રચનાનું મૂળ રૂપ કેવું છે, અને વચ્ચેનો ઘસારો લાગીને તેનું તે મૂળ રૂપ કેવું તો વિકૃત બની બેસે છે, અરે, કર્તાનું નામ સુધ્ધાં લુપ્ત થઈ જાય છે, તે ખાસ જોવા-જાણવા જેવું છે. બન્નેની વાચનામાં પણ ખાસો તફાવત નજરે પડે છે. આ બધું વિદ્વાનો તથા વાચકોના ધ્યાનમાં આવે તે હેતુથી જ બન્ને કૃતિઓ અત્રે મૂકવામાં આવી છે. શી.)

ચિન્તામણિ પાર્શ્વનાથ સ્તવન

પ્રસ્તુત સ્તવનની નકલ લા.દ. ભા.સં. વિદ્યામંદિર, અમદાવાદના ત્રૂટક પુસ્તક પરથી કરી છે.

અમદાવાદના (કોઠારીપોલ) ઇલેવેરીવાડ વિસ્તારમાં આજે વાઘણપોલ તરીકે ઓળખાતા સ્થાનમાં શ્રીચિન્તામણી પાર્શ્વનાથ ભગવાનનું પ્રાચીન સુંદર જિનાલય આવેલું છે. આ જિનાલયની પ્રતિષ્ઠાની વિગત આ કૃતિમાં મળે છે. શ્રીચિન્તામણી પાર્શ્વનાથનું એક અન્ય સ્તવન ‘અનુસંધાન-૨૩’માં પ્રકટ થયું છે તેમાં આ કૃતિ ઉમેરણરૂપ છે.

કૃતિના રચયિતાએ પોતાનું નામ આપ્યું નથી, પણ પોતાની ગુરુ પરંપરાનો નિર્દેશ કર્યો છે. વાચક રામવિજયના શિષ્ય પ્રતાપવિજયના શિષ્ય વિવેકવિજય રચનાકારના ગુરુ છે. તેથી વિવેકવિજયશિષ્ય તરીકે રચયિતાને ઓળખી શકાય. કૃતિની ભાષામાં સંસ્કૃત શબ્દો વિશેષ છે.

શ્રીચિન્તામણી પાર્શ્વનાથના જિનાલયની પ્રતિષ્ઠા સંવત ૧૮૪૫માં મહાવદ ચોથ અને રવિવારના રોજ થઈ હતી. જોકે, સાગરગચ્છના શાન્તિસાગરના પંચાસ પ્રમોદમુનિના શિષ્ય મુનિચન્દ્રે આ જ જિનાલયની સાલ સં. ૧૮૪૫ મહાવદ ચોથ અને ગુરુવારની જણાવી છે.^૧

પ્રતિષ્ઠા કરાવનાર છે જાણીતા નગરશેઠ શ્રીશાન્તિદાસ ઇલેવેરીના કુટુંબીજન શેઠ યુગાલચંદના પુત્ર શેઠ શ્રીનથુશાહ. શ્રીનથુશાહના भाई શ્રીજેઠમલ્લ શાહે આ પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવમાં ખૂબ જ ઉદ્યમ કરેલ તથા શ્રી નથુશાહના પુત્ર દીપચંદ

શાહે પળ શ્રીચિન્તામણી કાજે દ્રવ્યવ્યય ખૂબ કરેલ તેની માહિતી પ્રસ્તુત કૃતિમાંથી મળે છે.

‘જૈન પરંપરાના ‘ઇતિહાસ’ને વાંચતાં અમને એ માહિતી મળી કે શેઠ વઘતચંદના છઠ્ઠા પુત્ર સૂરજમલે સં. ૧૮૬૮માં ચિન્તામણી પાર્શ્વનાથની પ્રતિષ્ઠા કરાવી છે. આ દેરાસરની (શ્રીશાન્તિનાથના) બાજુમાં આવેલા દેરાસરની ખીંત ઉપરનો લેખ સં. ૧૮૭૨માં શેઠ ઇચ્છાચંદ વઘતચંદ તથા શેઠાણી ઝવેરીબાઈએ કરાવી હોવાનું જણાવે છે. મને લાગે છે કે સં. ૧૮૪૫ની પ્રતિષ્ઠા બાદ સં. ૧૮૬૮ તથા સં. ૧૮૭૨માં વઘતચંદ શેઠના બન્ને પુત્રોએ (ઇચ્છાચંદ અને સૂરજમલે) જીર્ણોદ્ધાર કરાવી બાજુના શાન્તિનાથ જિનાલયનું નિર્માણ કરાવ્યું હશે.

આમ, પ્રસ્તુત કૃતિ ઐતિહાસિક મહત્ત્વ ધરાવનારી છે અને શ્રીચિન્તામણિ પાર્શ્વનાથના જિનાલયની પ્રતિષ્ઠા બાબતે અન્ય ઉપલબ્ધ માહિતીની ખૂટતી કડીઓ આપી પૂરક બને છે.

ટિપ્પણ :

૧. ‘અનુસન્ધાન-૨૩’માં પ્રગટ
૨. જૈન પરંપરાનો ઇતિહાસ ભા. ૪, પૃ. ૧૫૨ ત્રિપુટી મહારાજ, શ્રીચારિત્ર- સ્મારક ગ્રન્થમાલા ભાવનગરથી પ્રકાશિત, ઈ.સ. ૧૯૮૩
૩. પૃ. ૧૫૪, જૈન પરંપરાનો ઇતિહાસ, ભા.૪ માં આવી નોંધ છે : સં. ૧૮૬૮માં શેઠ વઘતચંદના છઠ્ઠા પુત્ર સૂરજમલે બનાવેલ શ્રીચિન્તામણિ જિનપ્રાસાદમાં શ્રીસંભવનાથ અને શ્રીશાન્તિનાથનાં નાનાં નાનાં જિનાલયો બનાવ્યાં.

चिंतामणि पार्श्वनाथ स्तवन

श्री गुरुभ्यो नमः

श्रीचिन्तामणि स्वामि सुणो एक माहरीः
रात दिवस ध्याउं देव तुमारी चाकरी
जगबंधव जगभ्रात तुमे गुण आगरा
आपो वंछित ठांम भर्या सुखसागरा ॥१॥

अलख अगोचर दीसें अनंतगुण ताहरा
रूपातीत स्वरूप सविस्तर भास्वरा
अजर अमर अकलंक निरंजन तुमे वस्या
ज्ञान दरिसण अनंत आतम गुण उलस्या ॥२॥

नवि जाणे कोइ आदि अनंत ताहरी
तुम दरीसण देखवा हुंस्य थई माहरी
तेज झलामल भाण दीसे अति दीपता
तुम आगल निस्तेज बीजा सवि देवता ॥३॥

राजनगर मांहि पास जिणंद विराजतां
सुरनर किन्नर राज चरणे सेवतां
पूरें मनोरथ कामना जेह सेवा करें
दोलत वाधे तांम दुरीत दुरे हरे ॥४॥

पुन्य विशाल उदार चित छे जेहनुं
साह श्री शांतिदासे धरम कर्युं तेहवुं
तेह तणा कुल मांहि अतीसे सोभत
नगरशेठ नथु साह घणुं तुमे दीपता ॥५॥

प्रासाद एक कराव्यो तेणे अभिनवो
जाणे स्वर्गवीमांन इहां आवी ठव्यो

साह श्री जेठमल्लजी उद्यम करे भलो.
परिवार सर्वे इण ठाम तिहां धर्मि मल्यो ॥६॥

कुलमां दीप समान दीपचंद साहजी
द्रव्य व्यय बहुं कीध चिन्तामणि काजजी
मनना मनोरथ आज फल्या सवि तेहना
धर्मे हती जे बुद्धि विघन नहीं केहना ॥७॥

संवत अढार पिस्तालिस मांहे सही
महा वदी चौथ सार रविवारे लही
तखत विराजे श्री अश्वसेन नरिंदनो
वामा राणी-जात दरिसण करो तेहनो ॥८॥

वाचक रामविजय गुरु गुरु समो
तास सीस प्रतापविजयने नमो
गुणविवेकी वीवेकविजय मुझ गुरु
हरखें करो नित सेव जयकमला वरू ॥९॥

इतिश्री चिन्तामणी पार्श्वनाथ स्तवन

C/o. जैन बोर्डिंग

थलतेज रोड,

अमदावाद-३८००५४

